

De bergerwtkokermot *Coleophora gallipennella* (Lepidoptera: Coleophoridae), nieuw voor de Nederlandse fauna

Marcel Prick, Arnold Schreurs
Arnold Wijker, Sandra Lamberts
Jannes Boers

TREFWOORDEN

Hokjespeul, kokermotten, zaadeter, Zuid-Limburg, zwavelgele peulkokermot

Entomologische Berichten 82 (3): 86-89

In 2013 is in Zuid-Limburg een micronachtvlindersoort, waarvan de rupsen van hokjespeul leven, nieuw voor de Nederlandse fauna ontdekt: de bergerwtkokermot. Daarna zijn vanaf 2018 ieder jaar vraatsporen en/of kokers van deze soort gevonden op verschillende locaties, ook weer uitsluitend in Zuid-Limburg. Ook is het gelukt om uit een aantal verzamelde kokers vlinders op te kweken. Na een korte inleiding over de familie van de kokermotten wordt uitvoerig ingegaan op de ontdekking van deze nieuwe soort. Vervolgens komen de verspreiding binnen Europa, de herkenning en leefwijze aan de orde.

Inleiding

De bergerwtkokermot *Coleophora gallipennella* (Hübner, 1796) wordt in dit artikel nieuw voor de Nederlandse fauna gemeld. De soort behoort, zoals uit de naam al valt af te leiden, tot de familie van de kokermotten (Coleophoridae), die in Nederland inclusief deze soort nu met 106 soorten is vertegenwoordigd (<http://microlepidoptera.nl/>). Aanvankelijk leven de rupsen van deze familie als mineerder in bladeren, bloemen of zaden van de waardplant. Als ze een bepaald groeistadium bereikt hebben, construeren ze kokertjes van zijdeachtig materiaal waarin uitgesneden bladdelen, uitgeholde zaden of zaadkapsels zijn verwerkt. De kokertjes bevestigen ze aan plantendelen van de waardplant om ervan te leven en zich er ook in te verpoppen. De biologie van deze familie wordt uitvoerig besproken in onder andere Baldizzone (2019). Veel kokermotten zijn goed te determineren door middel van een combinatie van kenmerken zoals het uiterlijk van de koker en de waardplant. De determinatie van imago's is een stuk lastiger en vereist vaak onderzoek van de genitaliën. Nel (2001) is hiervoor een goed hulpmiddel.

Ontdekking

In juli 2018 zochten de derde en vierde auteur, naar aanleiding van een besproken waarneming op het adminforum van de website Waarneming.nl, op de Sint-Pietersberg, de Kruisberg bij Wahlwiller en het spoorwegemplacement te Simpelveld op hokjespeul *Astragalus glycyphyllos* naar kokers of sporen van de bergerwtkokermot, maar konden niets vinden. Ook werden van alle plaatsen peulen van hokjespeul verzameld om te kijken of kweek wat zou opleveren. Dit leverde echter geen vlinders op, maar wel een voor Nederland nieuwe zaadkever, de hokjespeulkever *Bruchidius marginalis* (Fabricius, 1776) (Beenen 2022). Op 15 augustus 2018 zochten de eerste twee auteurs op de

Kruisberg naar mijnen en rupsen van de hokjespeulbandpalpmot *Protaerema ochrofasciella* (Toll, 1936) en naar kokers van de bergerwtkokermot. Zij vonden geen sporen van de eerstgenoemde soort, maar wel sporen van de bergerwtkokermot op en in de peulen van hokjespeul (figuur 1). De juistheid van de determinatie werd door Chris Steeman en Steve Wullaert bevestigd. Op 5 juli 2019 verzamelde Ron Beenen op de Vrakel-

1. Vraatsporen van de bergerwtkokermot *Coleophora gallipennella* op de centrale peul van hokjespeul. Kruisberg Wahlwiller (Limburg), 15.viii.2018, leg. Arnold Schreurs & Marcel Prick. Foto: Marcel Prick
1. Feeding sign of *Coleophora gallipennella* on the central seed pod of wild liquorice. Kruisberg Wahlwiller (province of Limburg), 15.viii.2018, leg. Arnold Schreurs & Marcel Prick.

2. Imago ex larva van de bergerwtkokermot *Coleophora gallipennella*. Kruisberg Wahlwiller (Limburg), 8.v.2020, leg. Arnold Wijker. Foto: Arnold Wijker
2. Imago ex larva of *Coleophora gallipennella*. Kruisberg Wahlwiller (province of Limburg), 8.v.2020, leg. Arnold Wijker.

3. Rups en vraatsporen van de bergerwtkokermot *Coleophora gallipennella* in een peul van hokjespeul. Sint-Pietersberg Maastricht (Limburg), 22.vii.2021, leg. Jannes Boers. Foto: Jannes Boers
3. Larva and feeding signs of *Coleophora gallipennella* in a seed pod of wild liquorice. Sint-Pietersberg Maastricht (province of Limburg), 22.vii.2021, leg. Jannes Boers.

4. Twee kokers van de bergerwtkokermot *Coleophora gallipennella* op peulen van hokjespeul. Kruisberg Wahlwiller (Limburg), 23.vii.2021, leg. Arnold Schreurs & Marcel Prick. Foto: Frans Cupedo
4. Two larval cases of *Coleophora gallipennella* on seed pods of wild liquorice. Kruisberg Wahlwiller (province of Limburg), 23.vii.2021, leg. Arnold Schreurs & Marcel Prick.

berg bij Colmont, gemeente Voerendaal, enkele groene peulen van hokjespeul om te kijken of er iets van de hokjespeulkever te bespeuren was. Al snel kwamen uit deze kweek enkele kokers van de bergerwtkokermot tevoorschijn. Op 13 juli 2019 zochten de derde en vierde auteur opnieuw op de drie eerdergenoemde plekken naar kokers of sporen van de bergerwtkokermot. Alleen op de Kruisberg werden in totaal 41 kokers op hokjespeul aangetroffen waarvan een aantal voor kweek werd meegenomen. Deze kweek bleek ook nog verborgen rupsen te herbergen die later kokers vormden. In mei 2020 kwamen acht imago's uit (figuur 2). Op 2 augustus 2020 werden door hen nog eens acht kokers van de bergerwtkokermot op de Kruisberg gevonden. Op 22 juli 2021 vond en fotografeerde de laatste auteur op de Sint-Pietersberg bij Maastricht kokers en rupsen (figuur 3). Naar aanleiding van deze vondst besloten de eerste twee auteurs om op de Kruisberg opnieuw naar kokers te gaan zoeken. Op 23 juli vonden zij drie en op 29 juli nog eens dertien kokers (figuur 4).

Deze kokers en trossen peulen werden verzameld om er vlinders uit te kweken. Tussen 24 juli en 9 augustus verschenen in de kweekkooi nog 49 kokers op de trossen peulen die op beide dagen waren verzameld. Op 10 augustus vonden zij ook op het spoorwegemplacement te Simpelveld een koker. De eerder vermelde besproken waarneming op Waarneming.nl dateerde van 18 juli 2013 en betrof een door Jack Pouw gevonden koker op hokjespeul op de Sint-Pietersberg die ook was uitgekweekt. Door het ontbreken van goede foto's en informatie over rupsen en kokers is dit exemplaar destijds door de waarnemer gede-termineerd als de in 1999 te Simpelveld nieuw voor Nederland ontdekte, zeer zeldzame zwavelgele peulkokermot *Coleophora coronillae* (Zeller, 1849) (Kuchlein 2001). Er bestond echter twijfel over de juistheid van deze determinatie. Uiteindelijk bleek het te gaan om de bergerwtkokermot. Daarmee is dit de eerste waarneming van deze soort in Nederland. Het is in dit verband interessant te vermelden, dat de derde en vierde auteur op 20

5. Drie kokers van de zwavelgele peulkokermot *Coleophora coronillae* op peulen van bont kroonkruid. Simpelveld (Limburg), 20.viii.2021, leg. Arnold Schreurs & Marcel Prick. Foto: Marcel Prick

5. Three larval cases of *Coleophora coronillae* on seed pods of crown-vetch. Simpelveld (province of Limburg), 20.viii.2021, leg. Arnold Schreurs & Marcel Prick.

juli 2018 sporen van de zwavelgele peulkokermot in de vorm van gaatjes in vier peulen van bont kroonkruid *Securigera varia* in Simpelveld vonden. Ten slotte ontdekten de beide eerste auteurs daar op 20 augustus 2021 negen kokers van deze soort eveneens op peulen van bont kroonkruid (figuur 5).

Verspreiding

De bergerwtkokermot is in Europa bekend uit België, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Hongarije, Italië, Letland, Litouwen, Noorwegen, Oostenrijk, Polen, Roemenië, Slowakije, Tsjechië, Zuid-Rusland, Zweden en Zwitserland (Karsholt & Van Nieuwerkerken 2013). De soort is in België zeer zeldzaam en alleen in de provincies Namen en Luxemburg gevonden (De Prins & Steeman 2011, De Prins *et al.* 2021, www.waarnemingen.be). In Noordrijn-Westfalen is de soort slechts twee keer waargenomen: in 1906 (Brühl) drie kokers en in 1988 (Essen) één koker (Biesenbaum & Van der Wolf 1999). De Datenbank Schmetterlinge AG Rheinisch-Westfälischer Lepidopterologen (2021) vermeldt de soort echter niet (<http://nrw.schmetterlinge-bw.de>).

Herkenning

Het imago van de bergerwtkokermot (figuur 2) heeft een spanwijdte van 16-20 mm en lijkt erg veel op dat van de zwavelgele peulkokermot. De voorvleugel van de bergerwtkokermot heeft,

afgezien van de witte voorrand, van de vleugelpunt naar de vleugelwortel toe een bruinige kleur die vrij plotseling overgaat in lichtgeel, met vanuit de vleugelwortel één witte lengtelijn. De antennes zijn onduidelijk geringd, maar aan de onderkant juist duidelijker. Bij de zwavelgele peulkokermot gaat die bruinige kleur op de voorvleugel heel geleidelijk over in lichtgeel, met vanuit de vleugelwortel twee witte lengtelijnen, waarbij de tweede lijn echter iets later begint. De antennes zijn duidelijk geringd. De foto's op de website Lepiforum.de laten deze verschillen goed zien.

De rups van de bergerwtkokermot heeft een lengte van 7-8 mm en is groengelig tot grijsbruinig van kleur (figuur 3). De kop is zwart, net als de prothoracale plaat op het eerste segment. Op het tweede segment bevindt zich ook een zwarte vlek die qua vorm gelijk is aan de vlek op het eerste segment, alleen kleiner van formaat. Op het derde segment bevinden zich twee kleine zwarte vlekjes die niet met elkaar zijn verbonden.

Leefwijze

Als zogenaamde zaadeter leeft de rups van de zomer tot in de herfst, aanvankelijk zonder zak, van de zaden in de peulen van de waardplant. Aan de buitenkant zijn dan de vraatsporen niet zichtbaar (<http://Lepiforum.de>). Pas in het laatste stadium spint ze een lichtgele, zijdeachtige koker van 9-10 mm die binnen enkele dagen naar lichtbruin verkleurt (figuur 4). Weer een aantal dagen later verlaat de rups de waardplant om in de vegetatie te overwinteren. Dit kon proefondervindelijk in twee afzonderlijke kweekkooien die gevuld waren met aarde en/of verdord plantenmateriaal worden geconstateerd. Behalve op hokjespeul is de soort ook gevonden op bergerwt *A. cicer* (<http://Lepiforum.de>). Ellis (2021) noemt naast hokjespeul ook *A. arenarius* als waardplant. Suire (1961) vermeldt nog de blazenstruik *Colutea arborescens*, maar Ellis (2021) schrijft dat deze waardplant niet meer door latere auteurs wordt herhaald. De imago's vliegen in één generatie in de maanden juni en juli.

Discussie

De bergerwtkokermot was op basis van het zuidelijke voorkomen in België niet direct als nieuwe soort te verwachten in Nederland. Inmiddels is gebleken dat ze zich al op vier verschillende plekken in Nederland voortplant, namelijk op de Sint-Pietersberg, de Kruisberg, de Vrakelberg en in de omgeving van Simpelveld. Dit betekent dat de soort in België mogelijk al langer bezig is met een noordelijke opmars. Omdat de rups lange tijd een verborgen leven in de peulen leidt en na het aanmaken van een koker de waardplant vrij snel verlaat, verlaagt dit mogelijk de trefkans en is de soort daardoor jarenlang in Nederland over het hoofd gezien. Wat betreft sporen in de vorm van gaatjes in de peulen van hokjespeul, moet men bedacht zijn op andere eveneens op deze peulen voorkomende zaadetende soorten. Er dient altijd naar rupsen, kokers of imago's gezocht te worden wil men de soort voor een gebied vaststellen.

Dankwoord

De auteurs bedanken Chris Steeman en Steve Wullaert voor hun hulp bij de determinatie en Frans Cupedo voor zijn kritisch commentaar op een eerdere versie van dit artikel en het maken van een foto.

Literatuur

- Baldizzone G 2019. Fauna d'Italia, Volume 53: Lepidoptera: Coleophoridae. Calderini.
- Beenen R 2022. De hokjespeulkever (*Bruchidius marginalis*) en de gleditsiakever (*Megabrchidius dorsalis*). Twee nieuwe zaadkevers (Bruchinae) voor Nederland (Coleoptera, Chrysomelidae). Natuurhistorisch Maandblad 111: 43-45.
- Biesenbaum W & Van der Wolf HW 1999. Die Lepidopterenfauna der Rheinlande und Westfalens, Band 7. Familie: Coleophoridae Hübner, 1825.
- De Prins W & Steeman C 2011. Interessante waarnemingen van Lepidoptera in België in 2010 (Lepidoptera). Phegea 39: 121-136.
- De Prins W, Steeman C & Garrevoet T 2021. Catalogue of the Lepidoptera of Belgium. Beschikbaar op: <https://projects.biodiversity.be/lepidoptera> [geraadpleegd 25 juli 2021].
- Ellis WN 2021. Plantenparasieten van Europa. Bladmineerders, gallen en schimmels. Beschikbaar op: <https://bladmineerders.nl> [geraadpleegd op 25 juli 2021].
- Karsholt O & Van Nieukerken EJ 2013. Lepidoptera, moths. Fauna Europaea version 2017.06. Beschikbaar op: <https://fauna-eu.org> [geraadpleegd op 25 juli 2021].
- Kuchlein JH 2001. *Coleophora coronillae*, a new coleophorid moth for the Dutch fauna (Lepidoptera: Coleophoridae). Entomologische Berichten 61: 75-79.
- Nel J 2001. Atlas des genitalia male et femelle des lépidoptères Coleophoridae de France.
- Suire J 1961. Contribution à l'étude des premiers états du genre *Eupista*. Annales de l'Ecole Nationale d'Agriculture de Montpellier, Nouvelle Série 30: 5-186.

Geaccepteerd: 24 maart 2022

Summary

***Coleophora gallipennella* (Lepidoptera: Coleophoridae), new for the Dutch fauna**

Back in 2013 and annually from 2018 until 2021, feeding signs, larvae and larval cases of *Coleophora gallipennella* (Hübner, 1796) were found on seed pods of its host plant, wild liquorice *Astragalus glycyphyllos*. This species is here reported new for the Dutch fauna. So far the species has been found at four different sites in the southern part of the province of Limburg: Sint-Pietersberg near Maastricht, Kruisberg near Wahlwiller, Vrakelberg near Colmont and along a railroad track in Simpelveld. In the latter location, also feeding signs and larval cases of the congeneric *C. coronillae* (Zeller, 1849) were found on seed pods of crown vetch *Securigera varia*. Many cases of *C. gallipennella* were collected and several larvae were reared to adulthood. The adults are on the wing in June and July. The species has been found in many European countries, including Germany and Belgium, but is absent in the Balkan, the Iberian Peninsula, and on the British Isles.

Marcel Prick
Heerlen
mprick@xs4all.nl

Arnold Schreurs
Kerkrade

Arnold Wijker
Egmond aan Zee

Sandra Lamberts
Egmond aan Zee

Jannes Boers
Wageningen